

Prinsjesdag 2024

Hoe kan het kabinet de raderen van de economie aanzwengelen?

Prinsjesdagontbijt 2024, 18 september
Otto Raspe, RaboResearch

Wie keek gister live te troonrede?

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Verkiezing 2024-2026

39 602

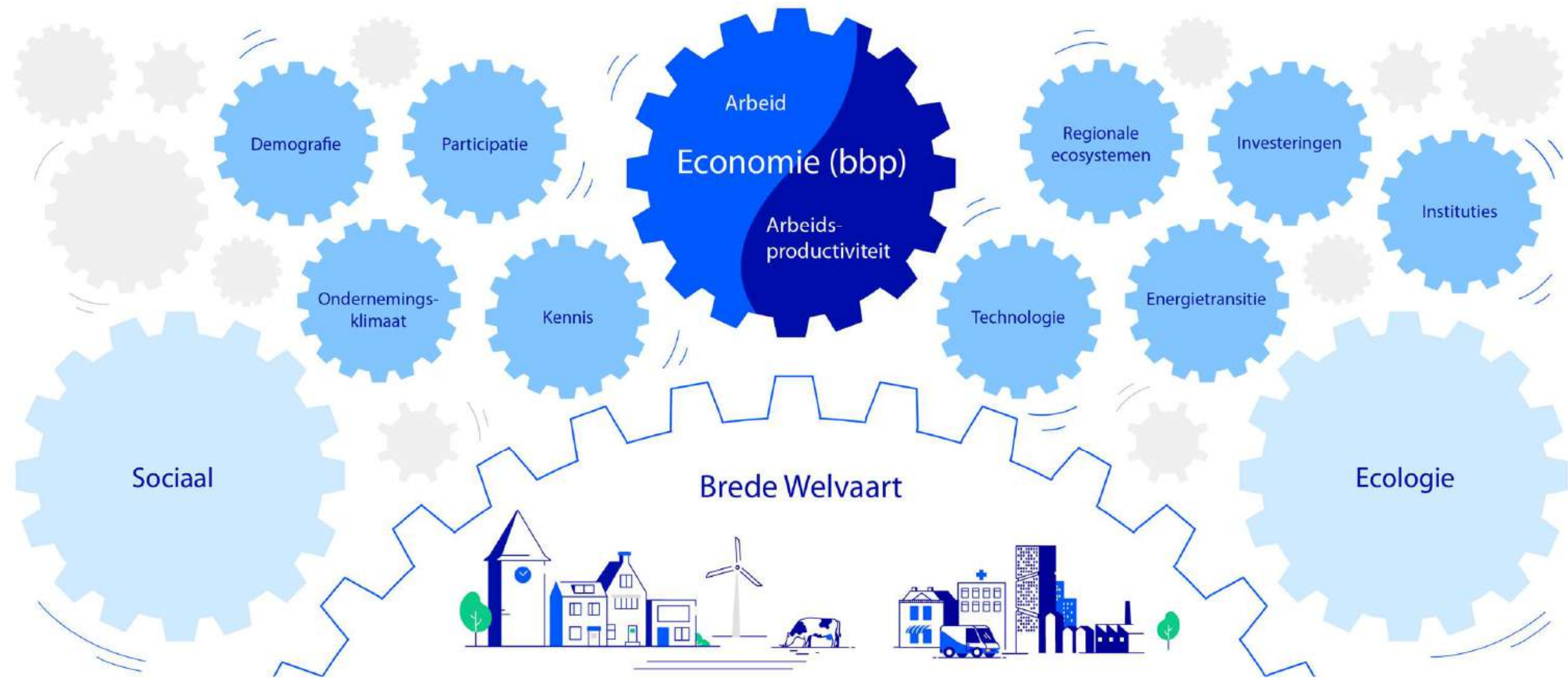
Nota over de toestand van 's rijks financiën

Nr. 1

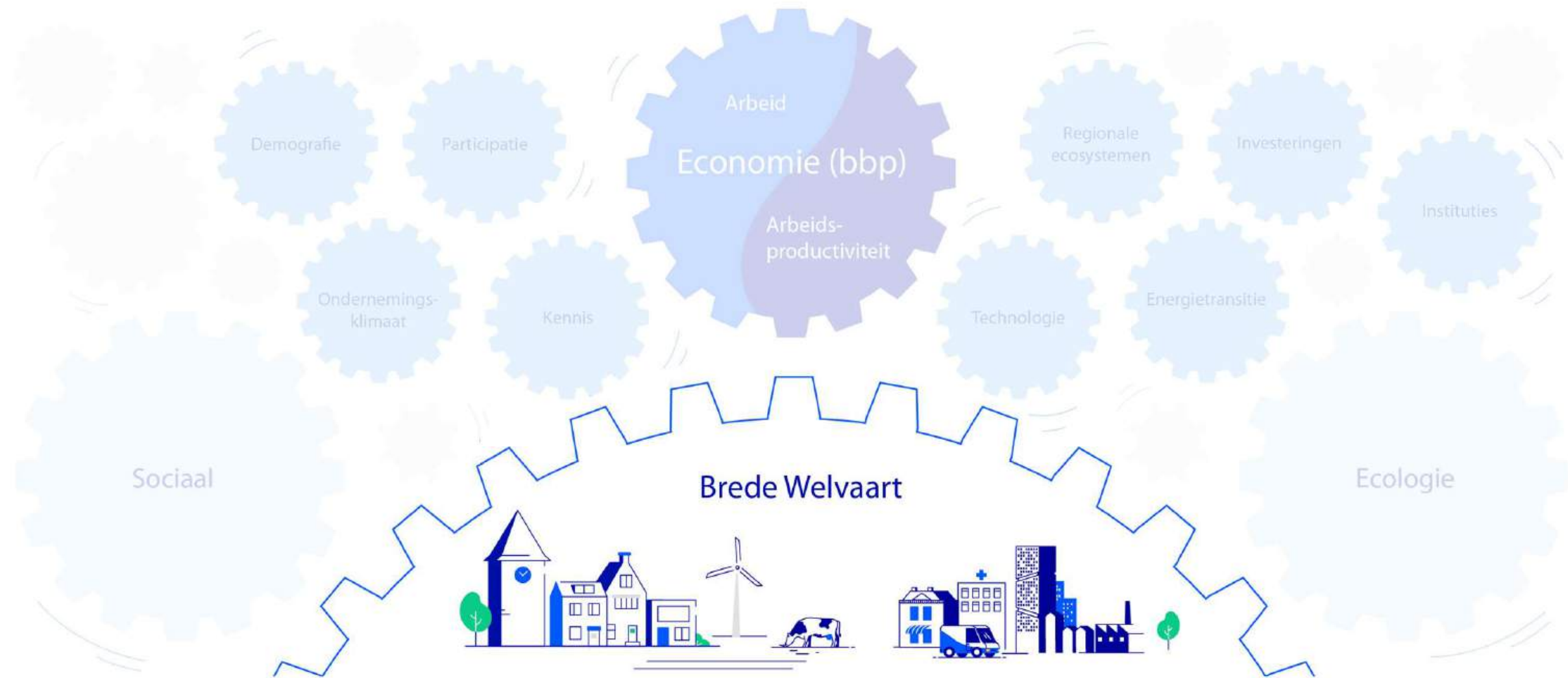
SOEKE BIJDRAGEN VOOR WELFAART EN STELBESTIT
(aangenomen 17 september 2024)

Rabobank

Raderen van de economie

Uiteindelijk gaat het om Brede Welvaart

Regeerakkoord 2024

Brede welvaart

"Kennis en innovatie zijn de motor van onze samenleving, dragen bij aan onze **brede welvaart** en concurrentiepositie..."

"Gericht arbeidsmigratiebeleid vraagt ook om een gedeelde visie op de economische structuur in Nederland en hoe economische bedrijvigheid kan bijdragen aan de **brede welvaart**"

"Voor arbeidsmigranten die onmisbaar zijn voor onze **brede welvaart** en kenniseconomie moet Nederland een aantrekkelijk bestemmingsland blijven."

"Europa is van groot belang voor onze vrede, veiligheid en **brede welvaart**. We verdienen er ons geld; onze banen zijn er voor een groot deel van afhankelijk. Naast economische voordelen, beschermen we er ook onze democratische rechtsstaat en de veiligheid, grondrechten en persoonlijke vrijheden van onze burgers."

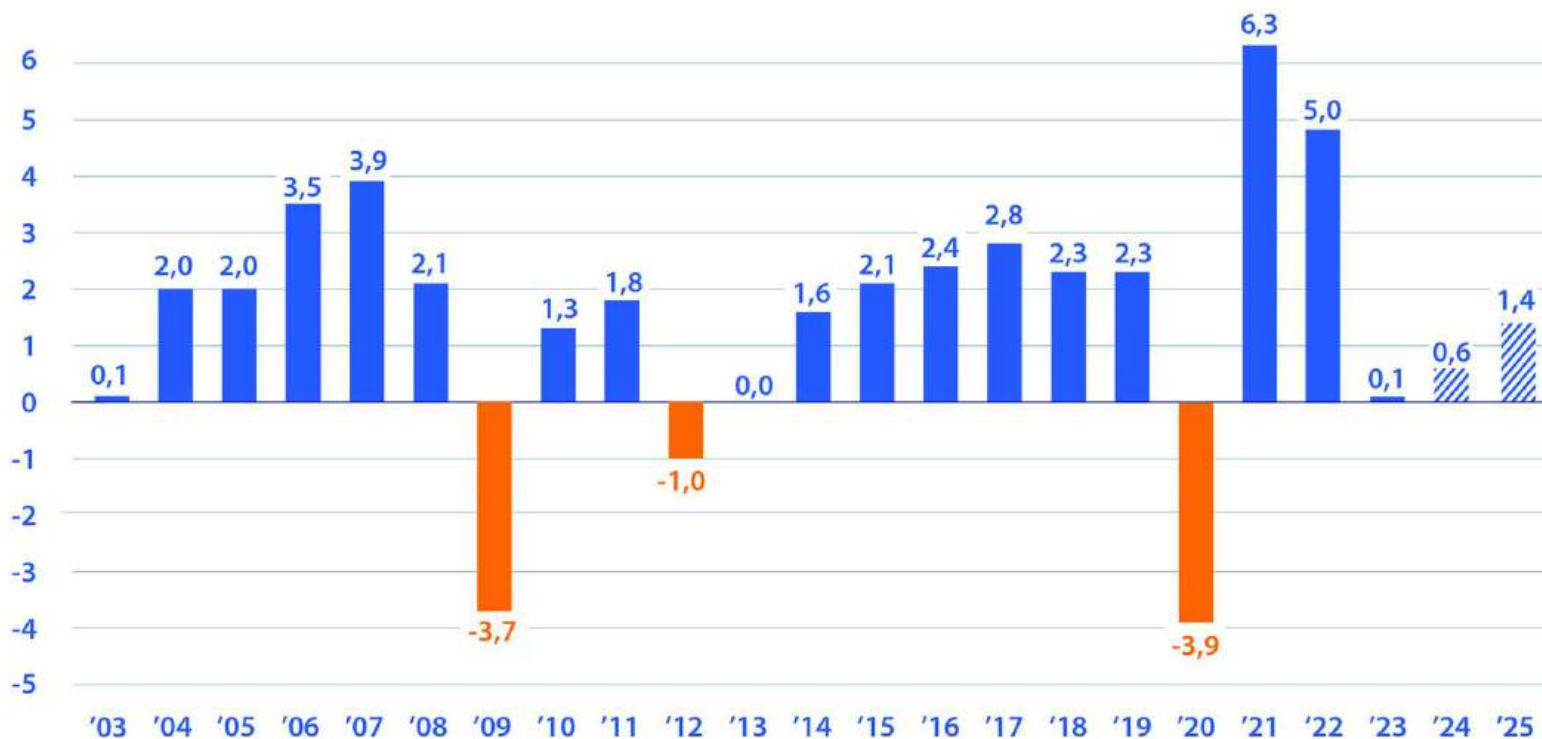
Wat zijn onze verwachtingen?

Voor Nederland, sectoren en regio's

de coöperatieve Rabobank

Voor Nederland gematigde groei verwacht

Bbp-groei // = raming RaboResearch

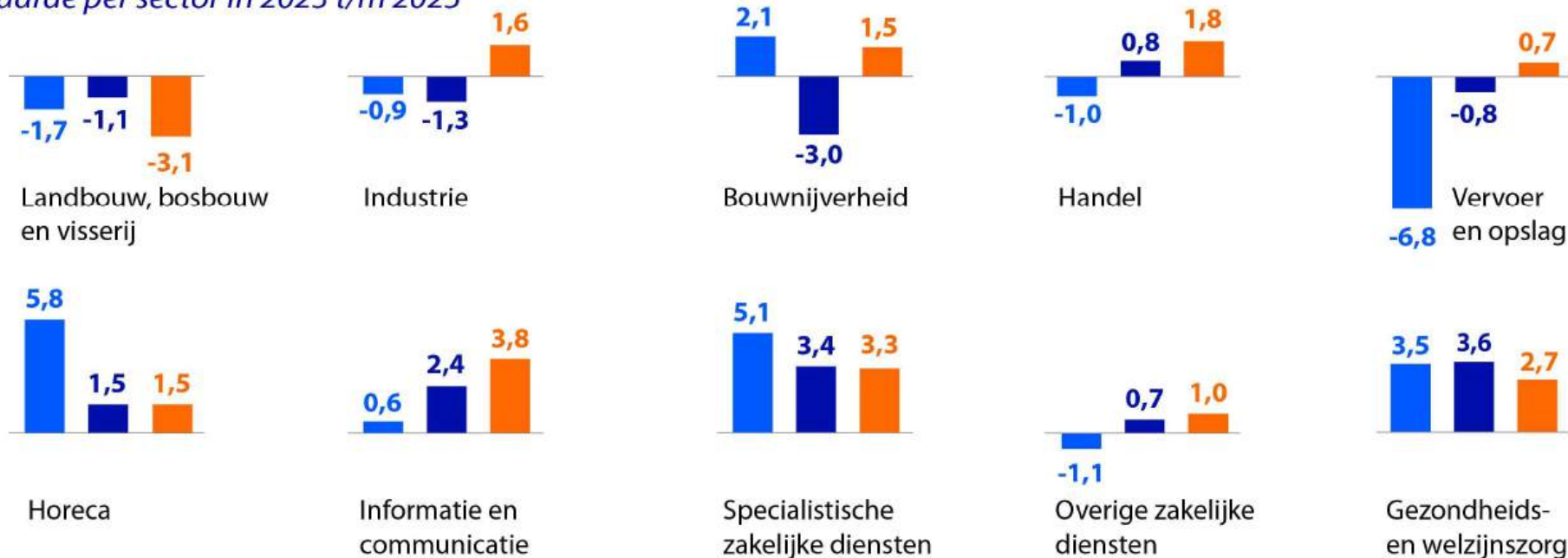

Dienstensectoren trekken de kar

Groei en groeiverwachting van de toegevoegde waarde per sector in 2023 t/m 2025

* = verwachting

■ 2023 ■ 2024* ■ 2025*

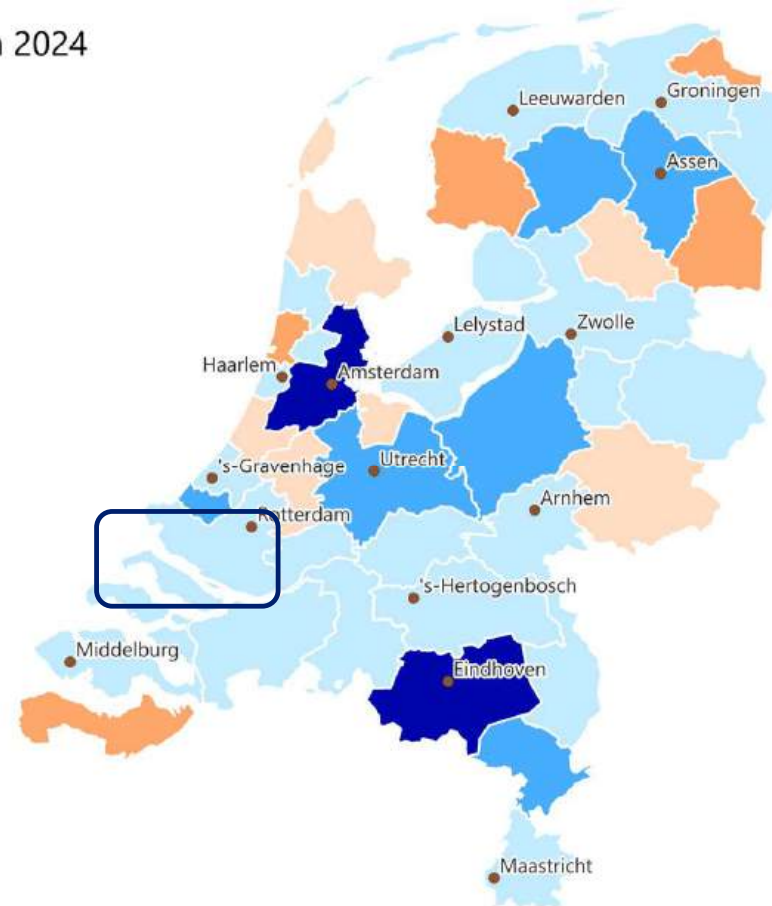
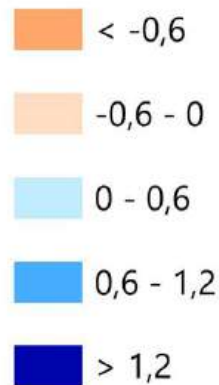

Bron: RaboResearch, CBS

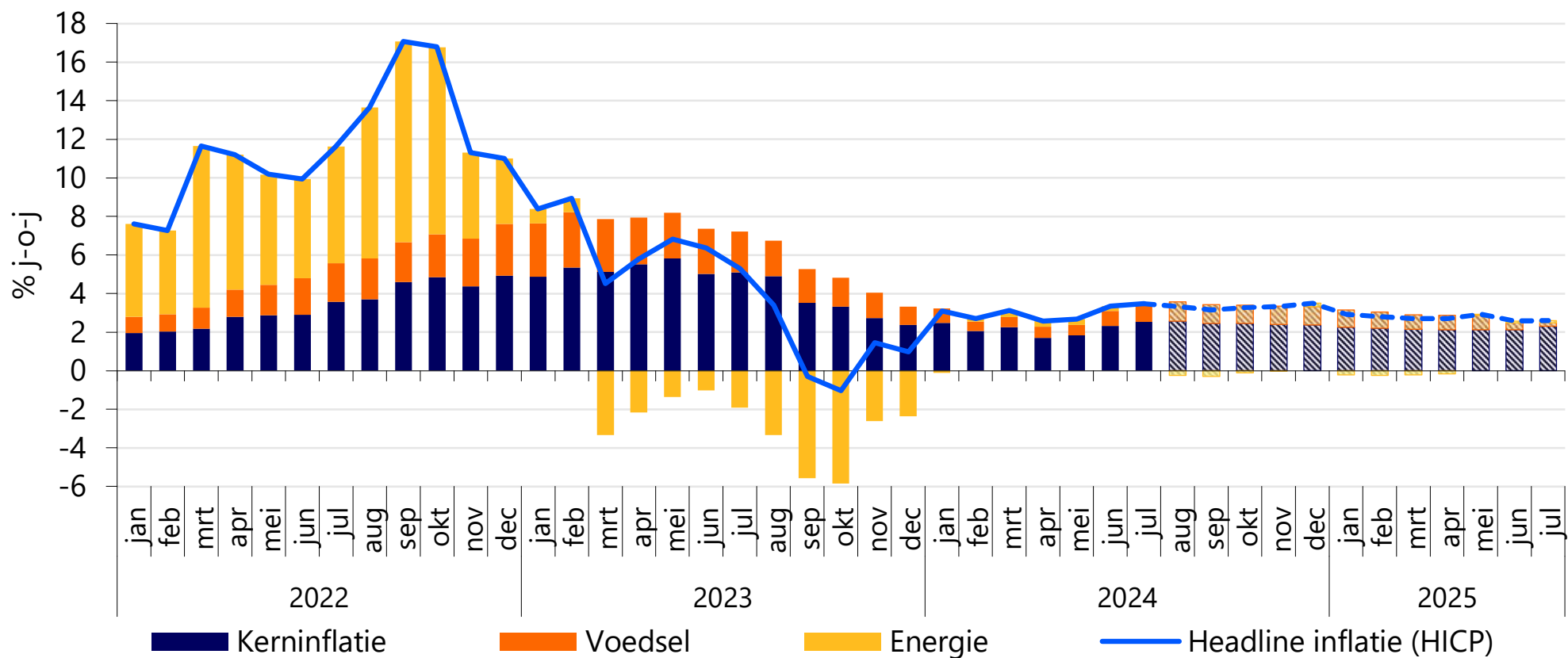
Zuid-Holland Zuid groeit iets onder gemiddeld

Groot-Amsterdam en Brainport Eindhoven groeien naar verwachting het hardst

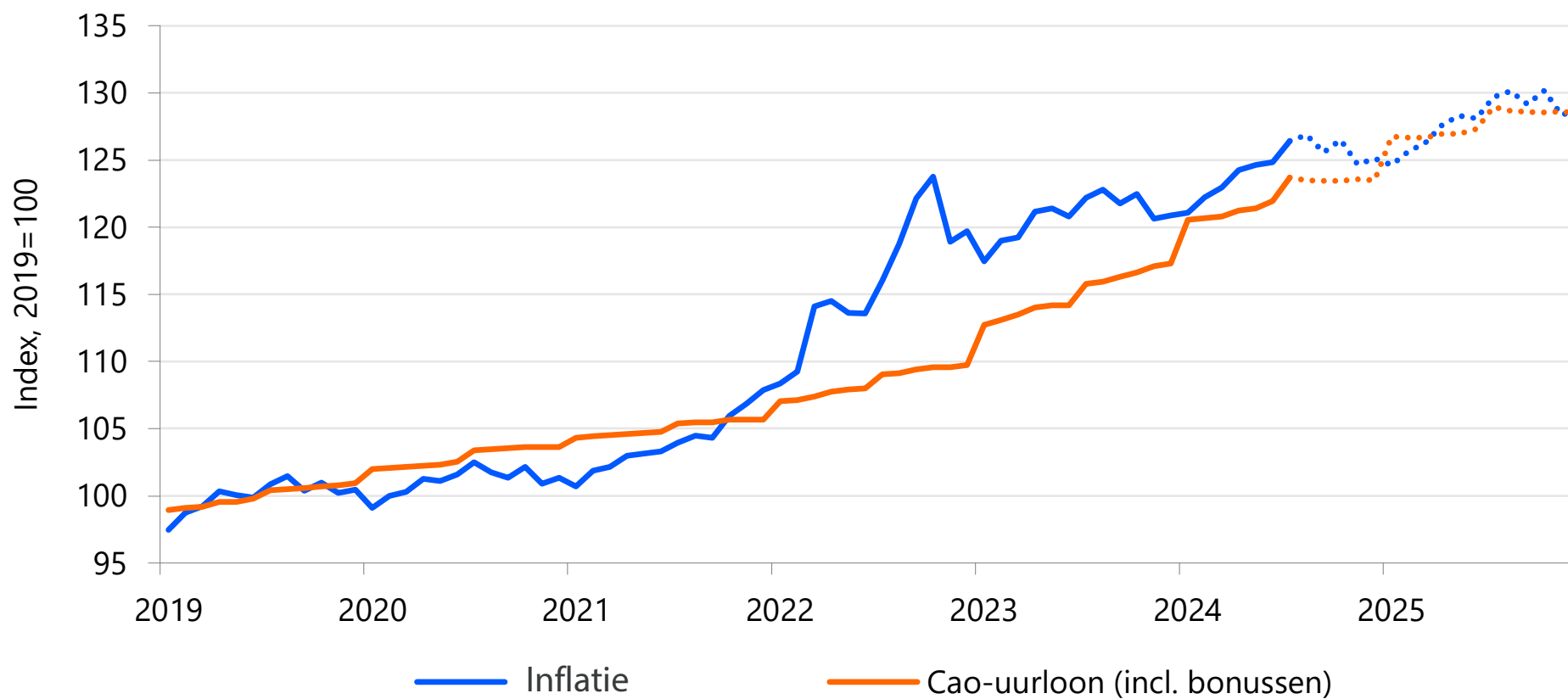
Verwachte economische groei in 2024
in procenten, Nederland = 0,6

Inflatie is sterk gedaald, maar blijft vrij hoog

Reële lonen eind 2025 weer op niveau 2021

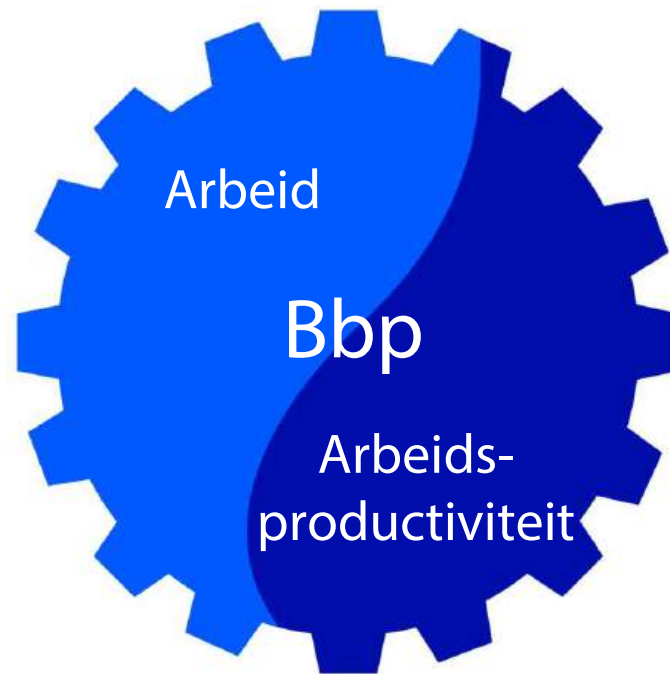

Economische verwachtingen voor Nederland

Na hobbelig groeipad volgt gematigde groei

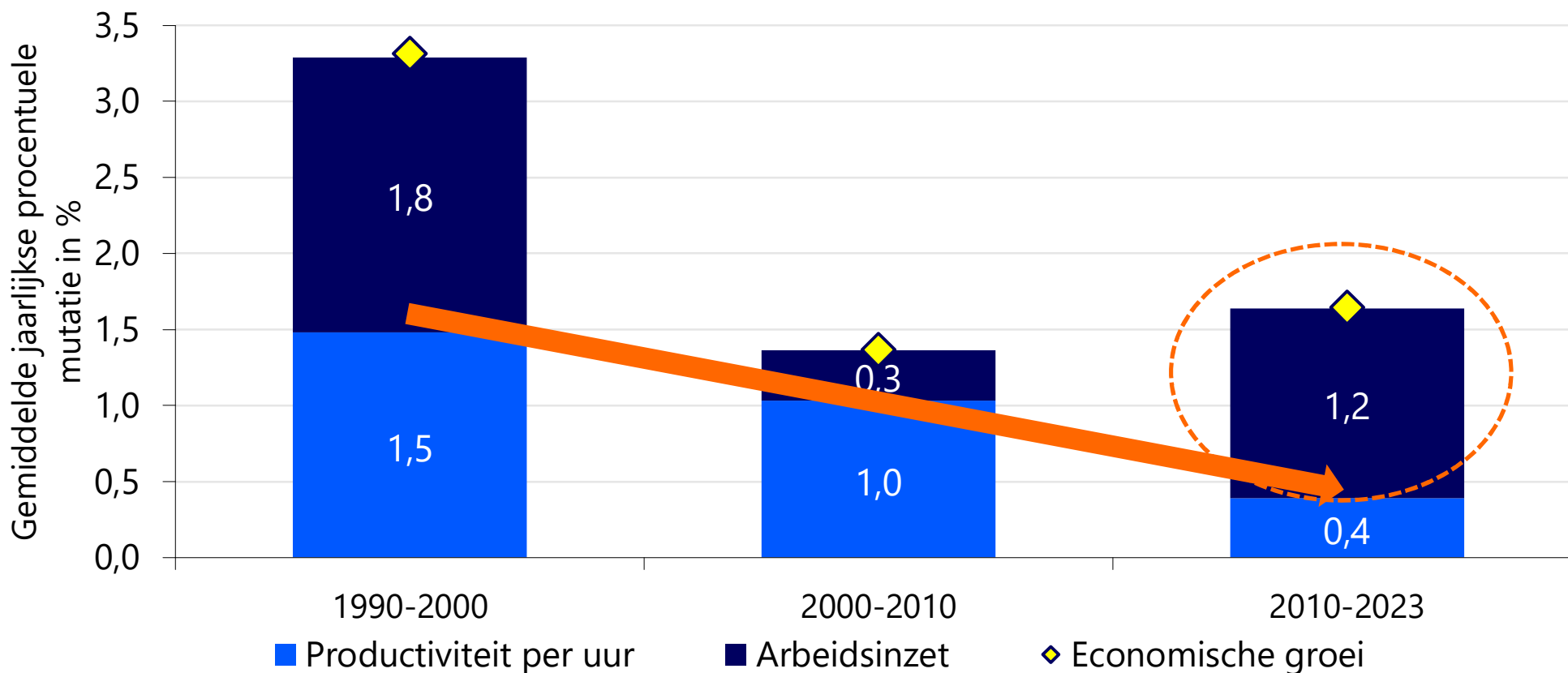
<i>Jaar-op-jaar volume-mutatie (%)</i>	<i>2023</i>	<i>2024p</i>	<i>2025p</i>
Bruto binnenlands product	0,1	0,6	1,4
Private consumptie	0,8	0,4	1,6
Overheidsconsumptie	2,9	2,6	1,3
Bedrijfsinvesteringen	2,3	-0,6	0,6
Woninginvesteringen	-1,5	-4,1	-1,5
Overheidsinvesteringen	2,0	-3,0	2,0
Export	-0,5	-0,1	2,7
Import	-1,8	-0,3	3,1
Consumentenprijzen (HICP)	4,1	3,1	2,8
Werkloosheid (% van de beroepsbevolking)	3,6	3,7	4,0

Bbp = arbeid + arbeidsproductiviteit

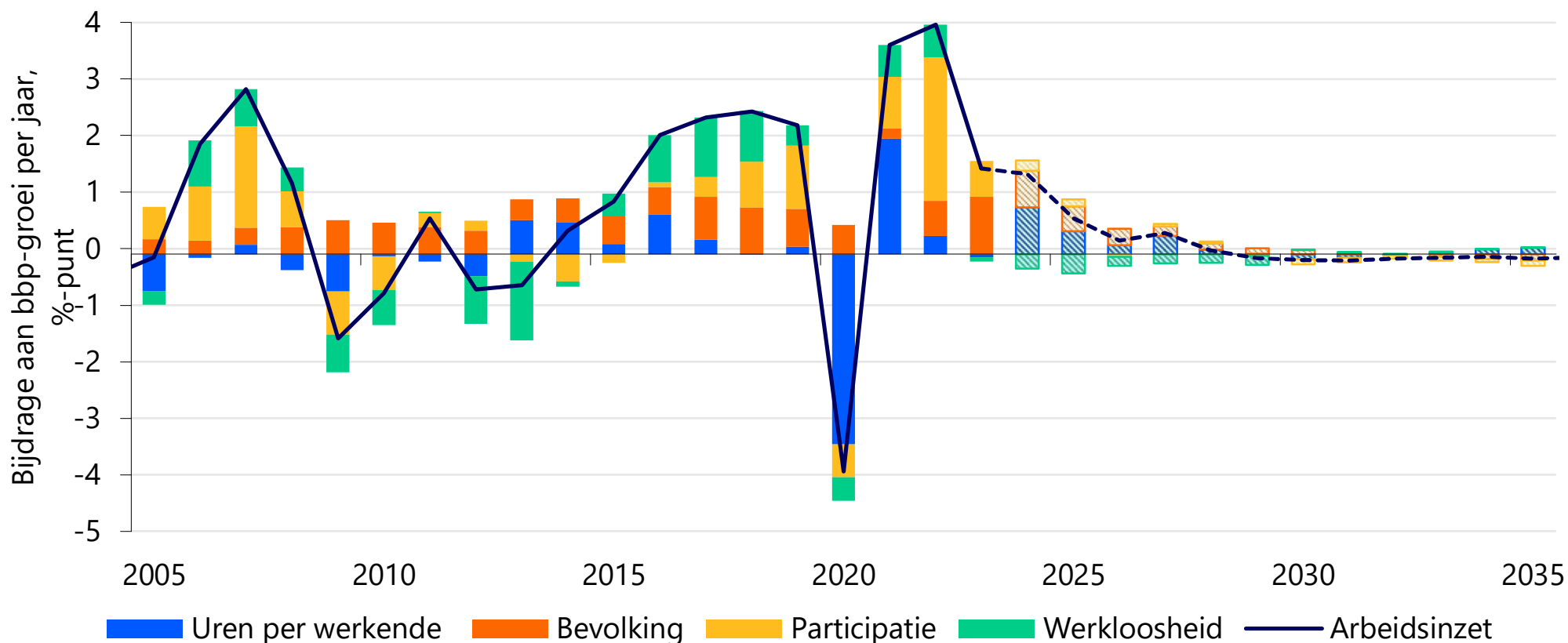
Bbp-groei sinds 2010 vooral door extra arbeid

Productiviteitsgroei is sterk gedaald

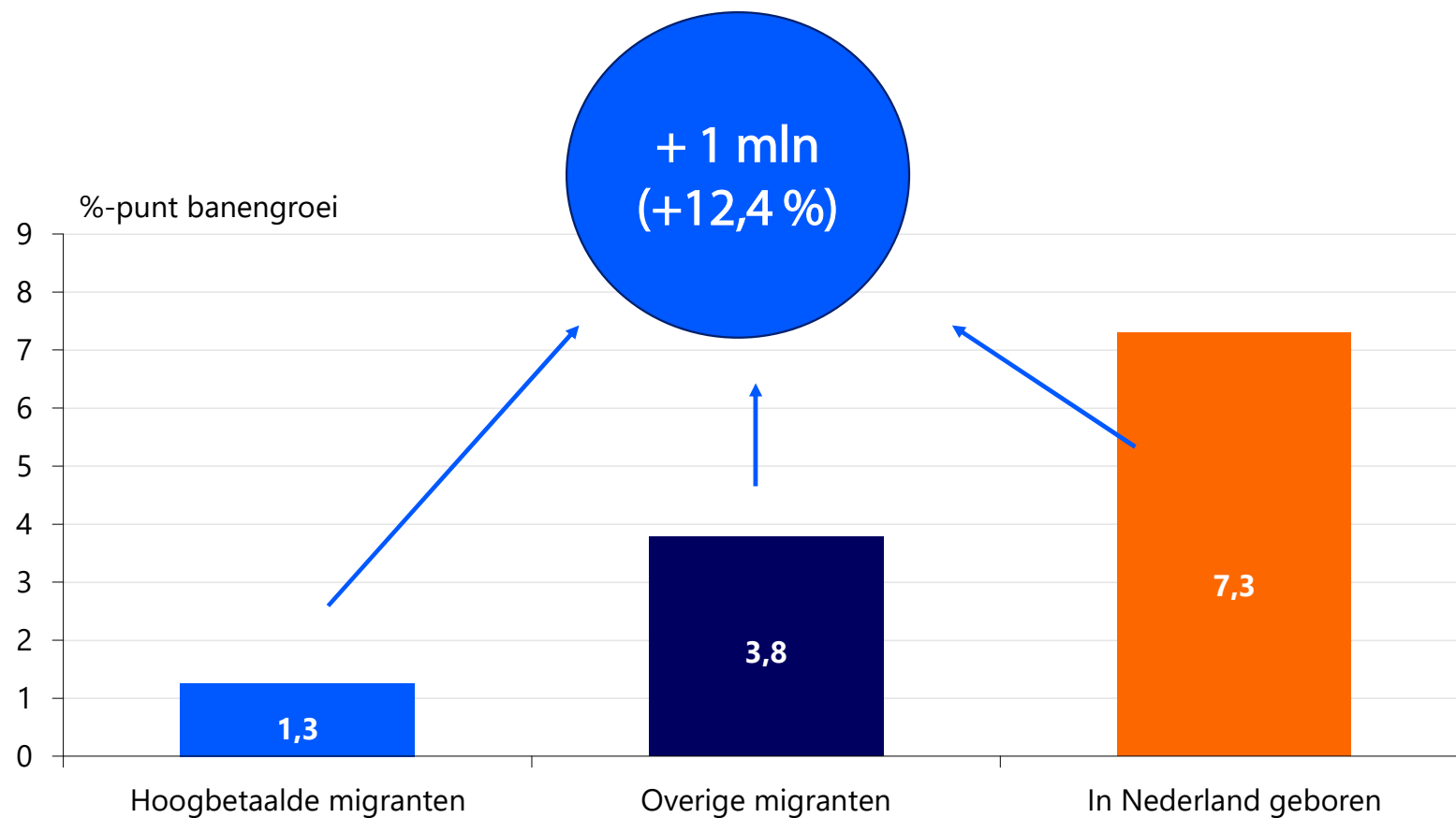

Op termijn droogt extra arbeidsinzet op

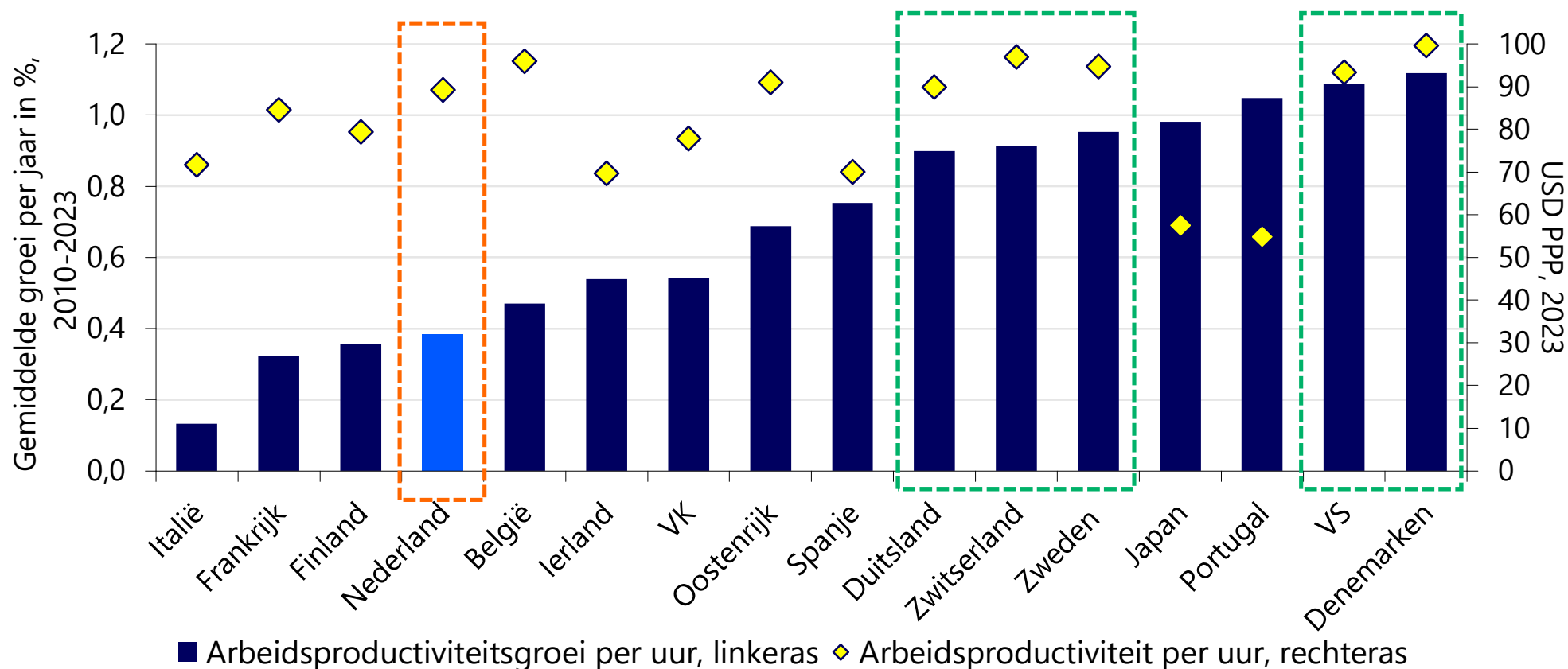
Komende twee jaar wel nog aanzienlijk bijdrage aan groei van extra arbeidsinzet

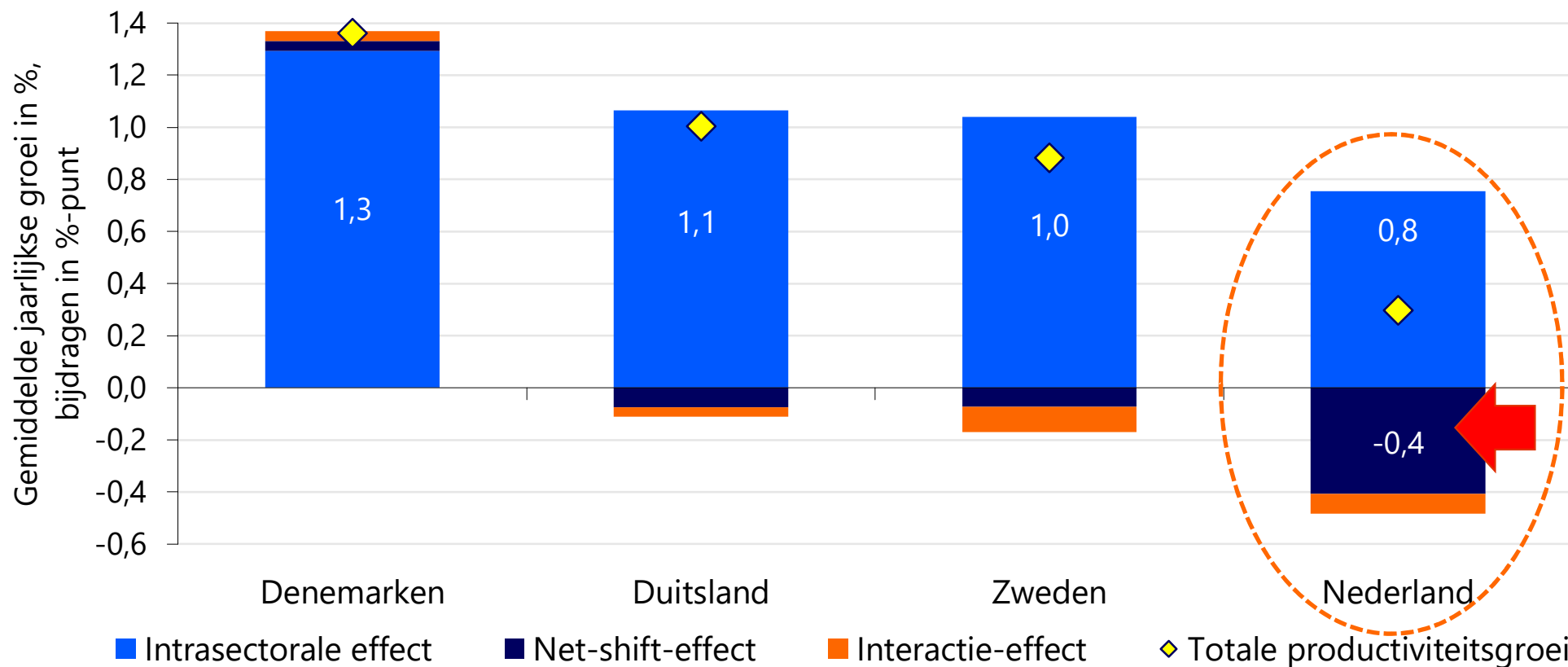
40% banengroei (2016-2022) ingevuld door migranten

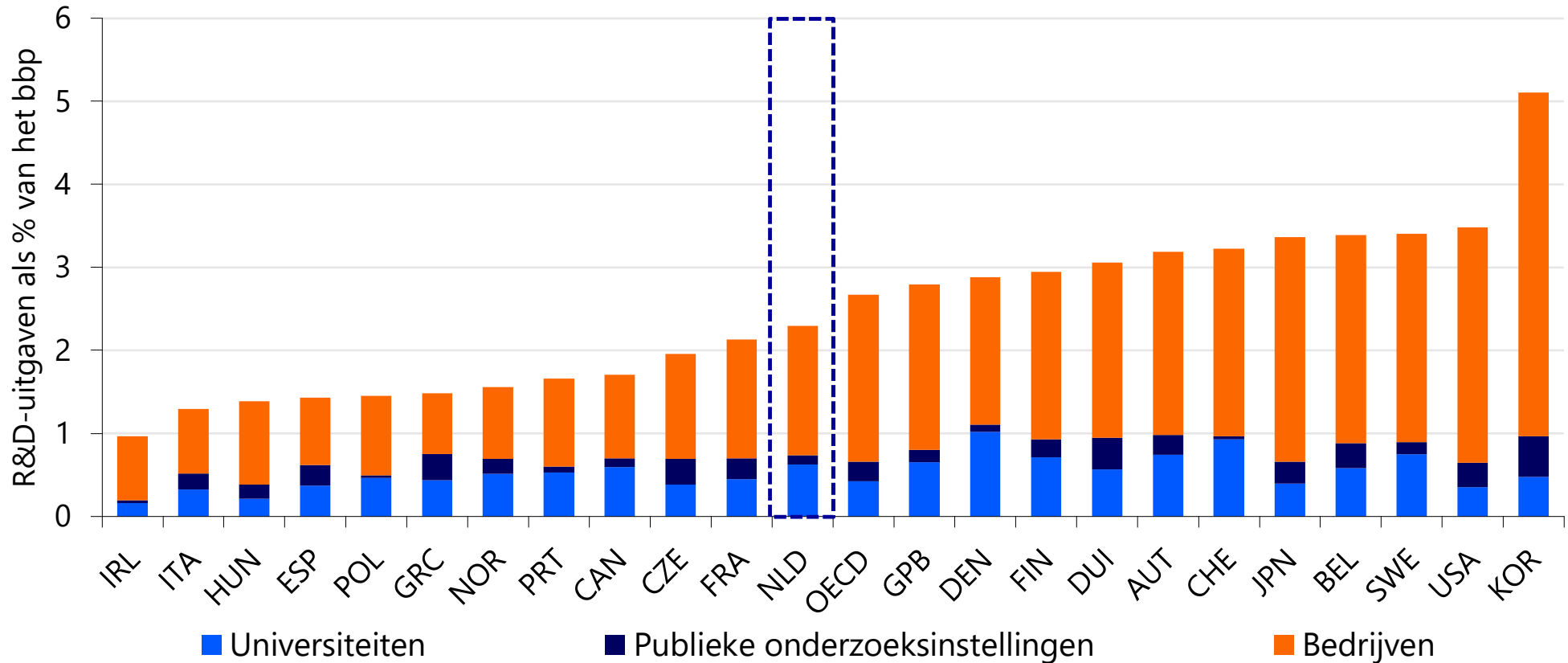
Nederland behoort niet meer tot de top

Verschuiving hoog- naar laagproductieve banen

Laag investeringsniveau in R&D remt productiviteit

Regeerakkoord 2024

Ambities

“Dit kabinet heeft ambitie om weer tot de **top-5** van meest concurrerende landen wereldwijd te horen.”

“Het kabinet houdt vast aan de doelstelling dat Nederland in 2030 3% van het bruto binnenlands product uitgeeft aan publieke en private investeringen in onderzoek en ontwikkeling (R&D).”

“Om alle Nederlandse regio’s te kunnen laten floreren stelt het kabinet zich ten doel dat alle Nederlandse provincies in 2030 behoren tot de **top-30** van meest competitieve regio’s in de EU, waarvan 6 bij de **top-10**.”

“We gaan het aantal internationale studenten verminderen.”

“Daarnaast kijkt het kabinet kritisch naar haar eigen ambities; het uitgangspunt is dat de optelsom van beleidsmaatregelen door dit kabinet de totale vraag van de overheid naar personeel niet vergroot.”

“We stoppen met de startersbeurzen en verlagen vanaf 2030 de financiering van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).”

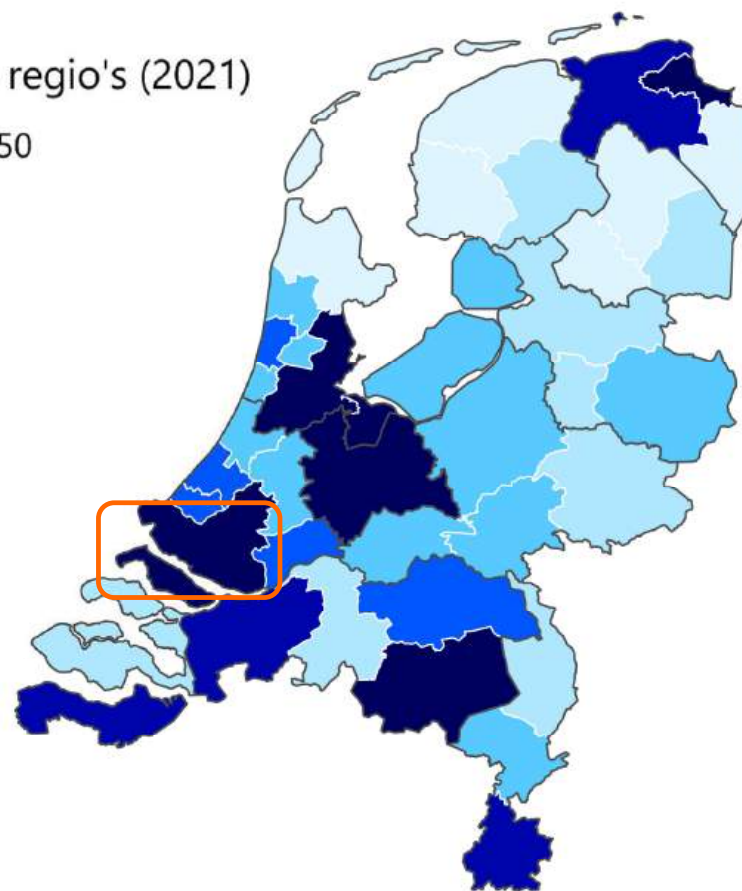
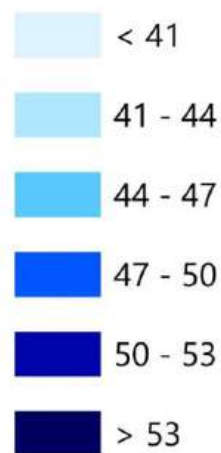
“Invest-NL krijgt tot en met 2029 additionele middelen waarmee haar slagkracht wordt vergroot.” (maar Groeifonds wordt geschrapt)

Grote productiviteitsverschillen tussen regio's

Niveau van productiviteit het hoogst in Amsterdam, Utrecht en industrieregio's

Arbeidsproductiviteit in Nederlandse regio's (2021)

Toegevoegde waarde per uur, Nederland = 50

Ontwikkeling productiviteit 1995 en 2021

In het Noorden stukt de productiviteitsgroei

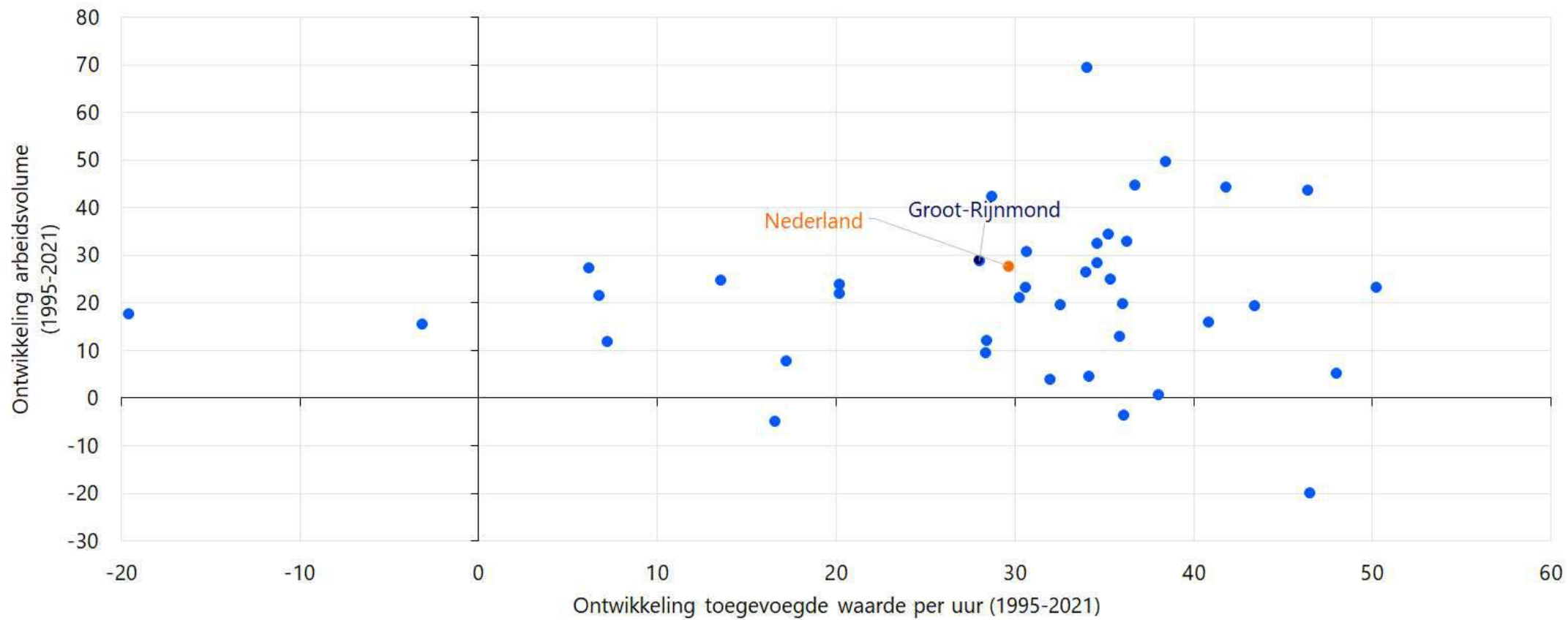
Typologie van regio's

Productiviteitsontwikkeling ten opzichte van de koploperregio (1995-2021)

- Sterk achterblijvend
- Achterblijvend
- Gelijke tred
- Inlopend
- Sterk inlopend
- Koploper

Verdienvermogen en banengroei in Groot-Rijnmond

Regeerakkoord 2024

Regio

Dit kabinet hanteert het uitgangspunt dat 'Elke **regio** telt!'. Rijksbeleid moet oog hebben voor regionale verschillen en investeren in structurele samenwerking met regio's.

Voor en met specifieke **regio's** aan de randen van het land die centraal staan in 'Elke **regio** telt!' ontwikkelt het kabinet een gebiedsgerichte aanpak met langjarige agenda's om de kwaliteit van leven, wonen en werken voor onze inwoners te behouden of te verbeteren.

Brede welvaart

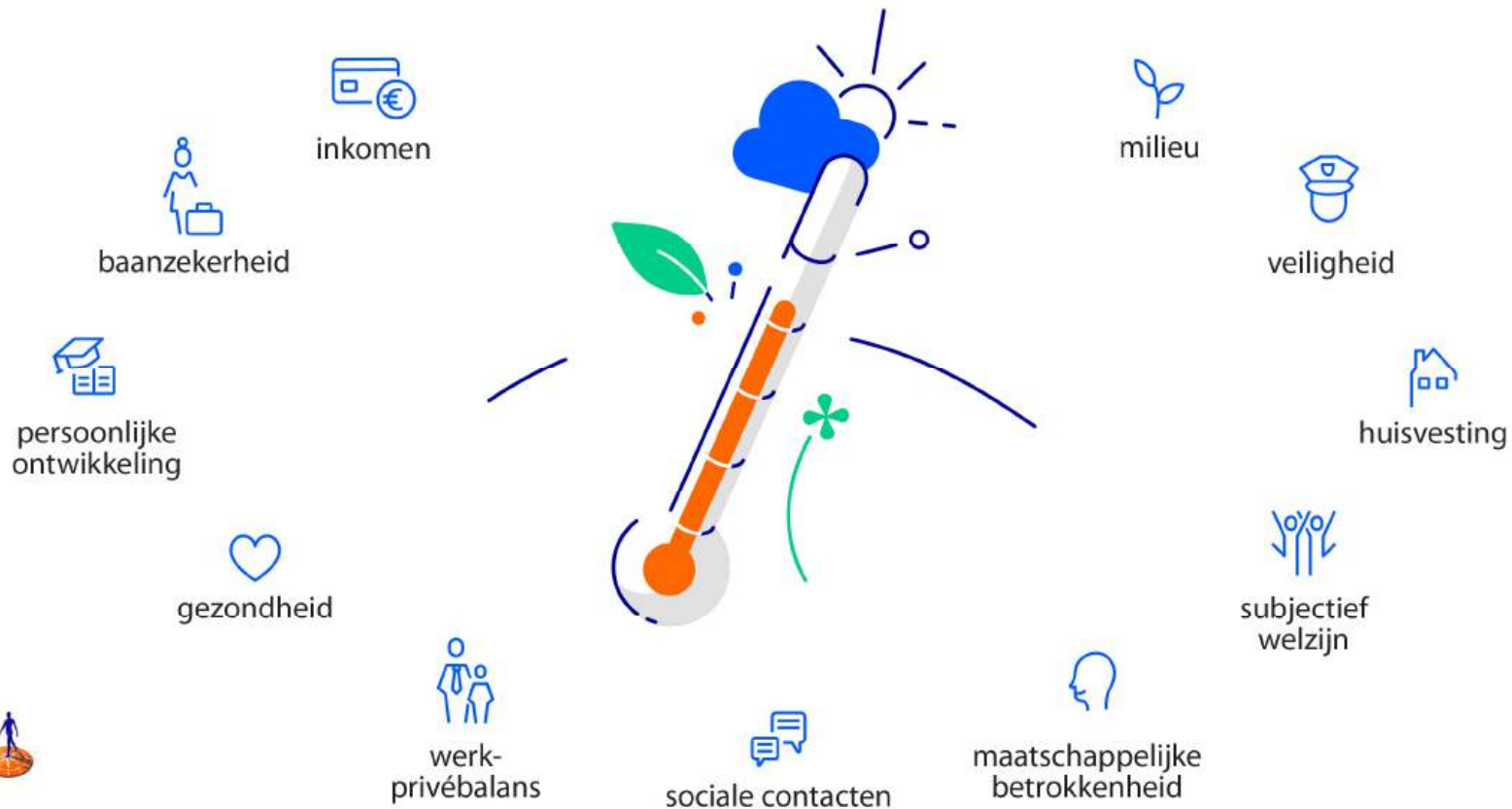
Hoe staat het daarmee in Nederland en de Zuid-Hollandse eilanden?

Rabobank

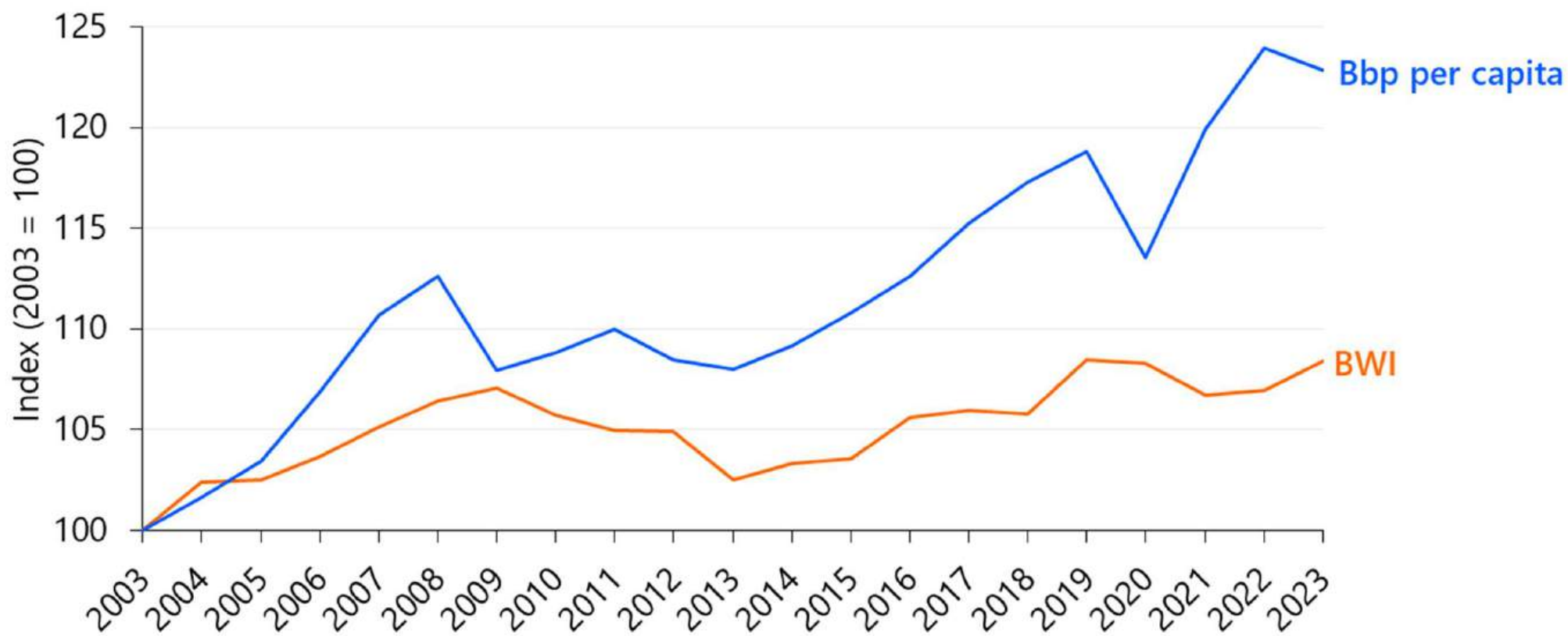
Hoe meten we brede welvaart?

Wij kijken naar elf dimensies en voegen deze samen in één integrale maatstaf

Brede welvaart volgt niet altijd het bbp

Tussen 2009 en 2018 heeft de brede welvaart stilgestaan

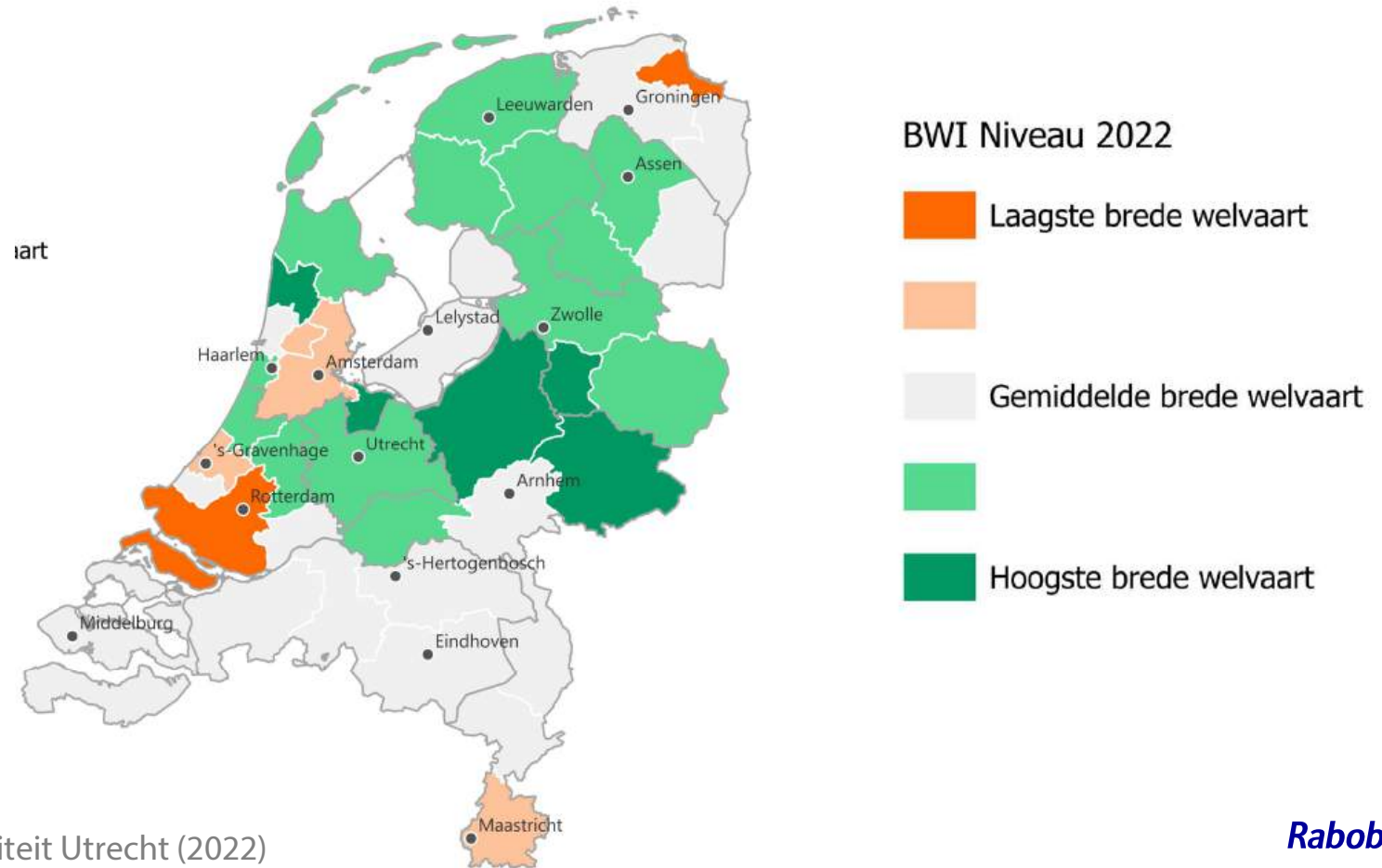

Bron: RaboResearch, Universiteit Utrecht

Rabobank

Brede welvaart verschilt per regio

Groot-Rijnmond heeft een relatief lage brede welvaart

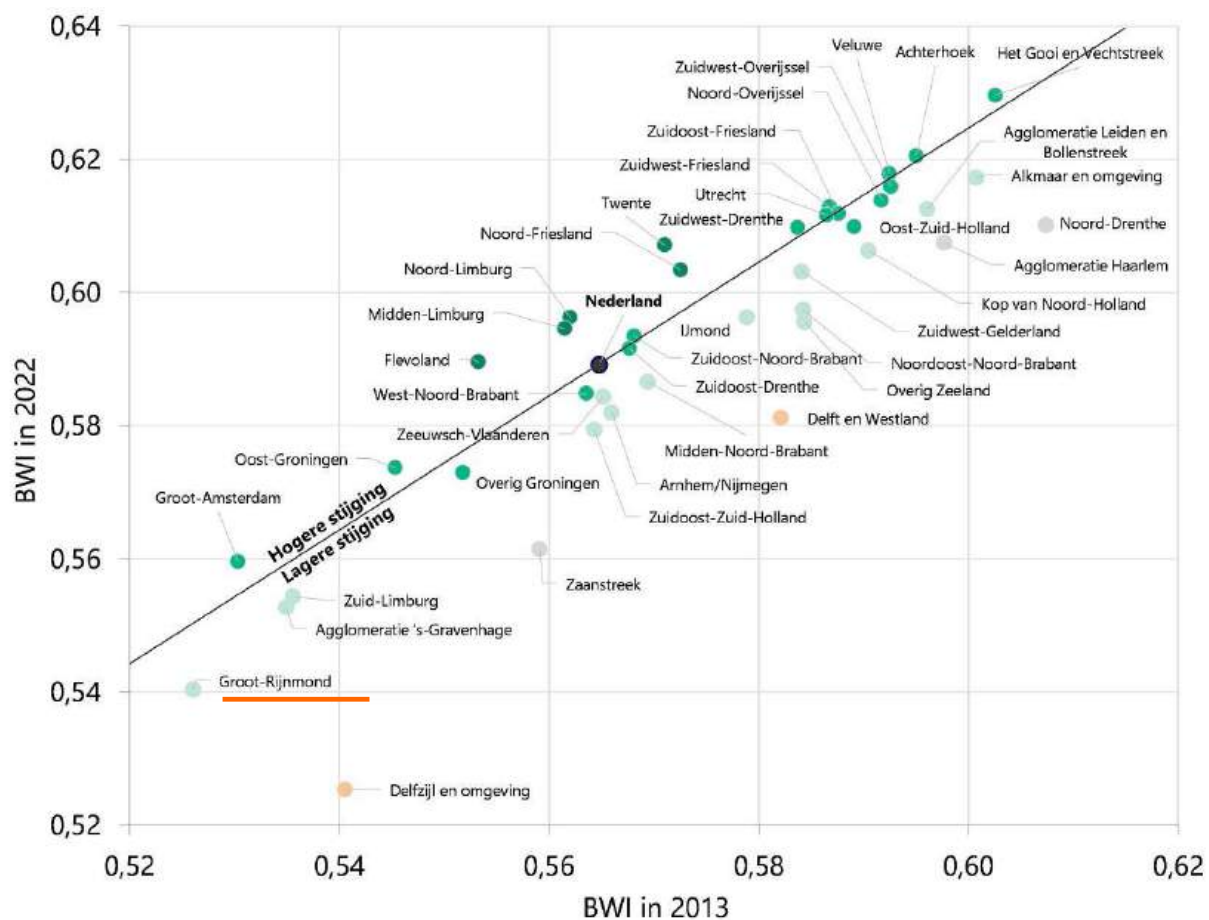

Bron: RaboResearch, Universiteit Utrecht (2022)

Rabobank

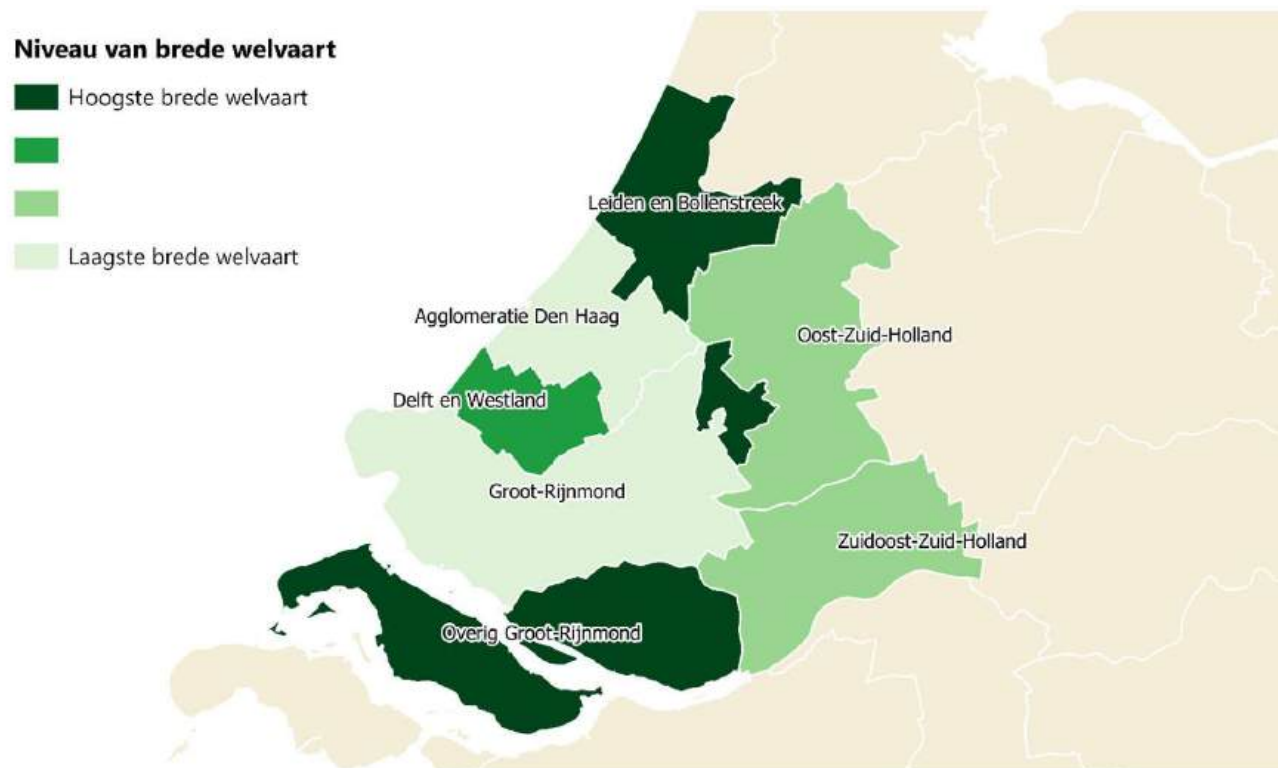
Ontwikkeling brede welvaart 2013-2022

Groot-Rijnmond bungelt ook al 10 jaar onderaan

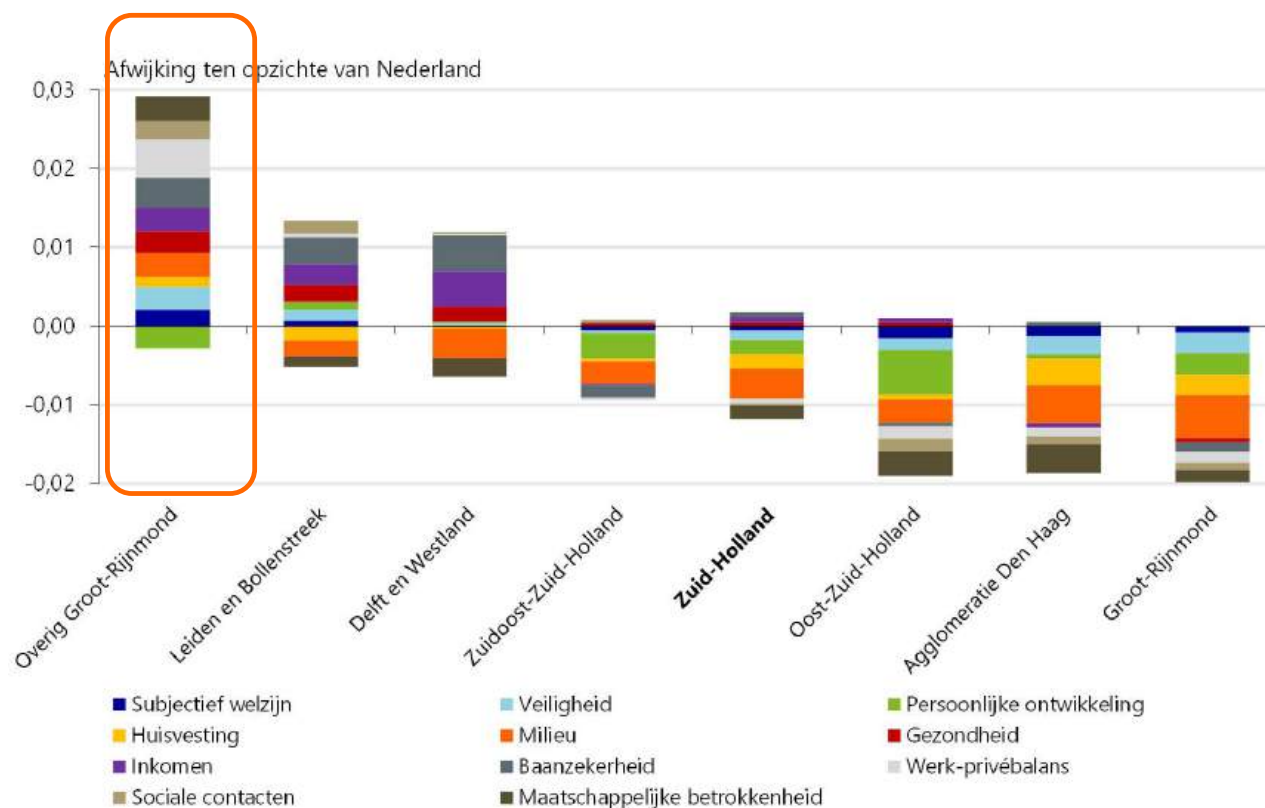
Zuid-Hollandse eilanden zijn een uitzondering!

Binnen Zuid-Holland is de brede welvaart hier het hoogste

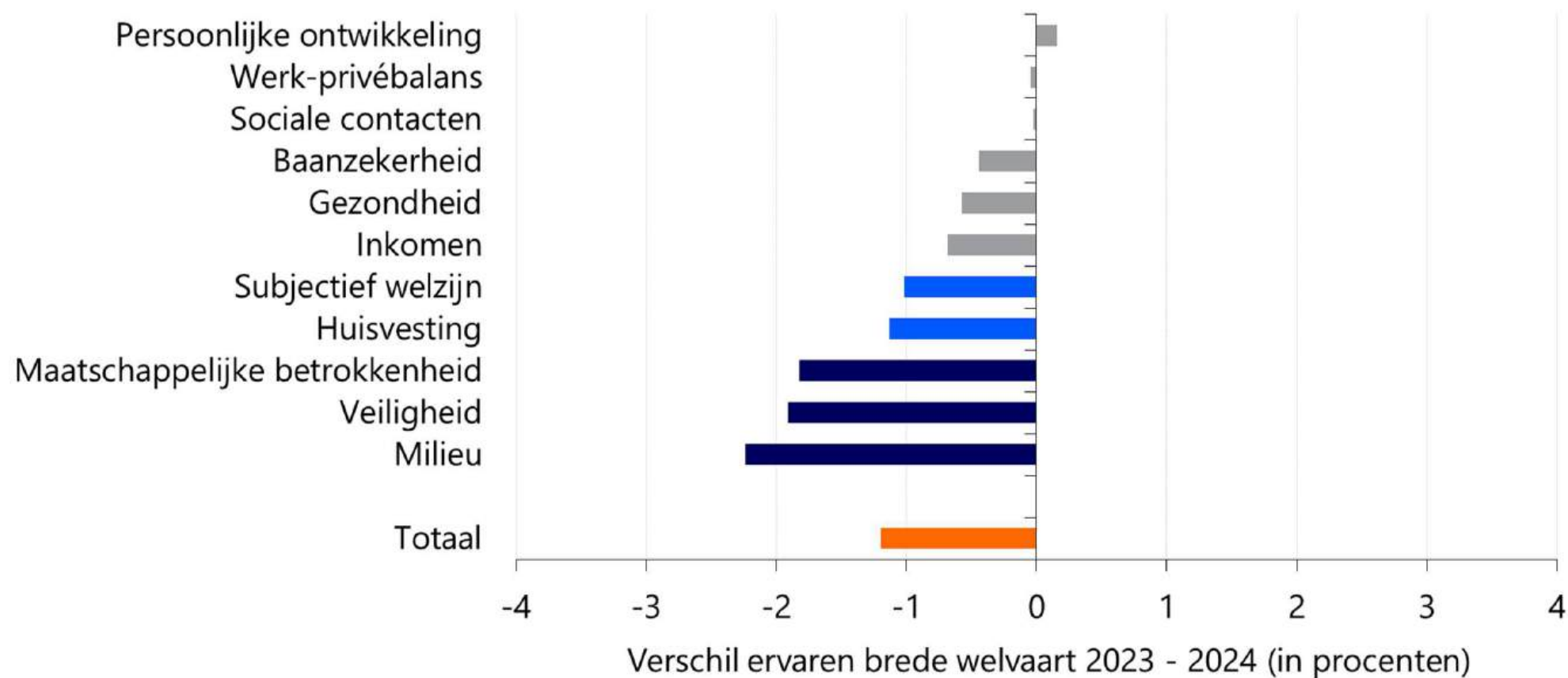
Zuid-Hollandse eilanden relatief hoge brede welvaart

10 van de 11 dimensies boven het Nederlandse gemiddelde

NL: Brede welvaart gedaald in het laatste jaar

Grootste daling op milieu, veiligheid en maatschappelijke betrokkenheid

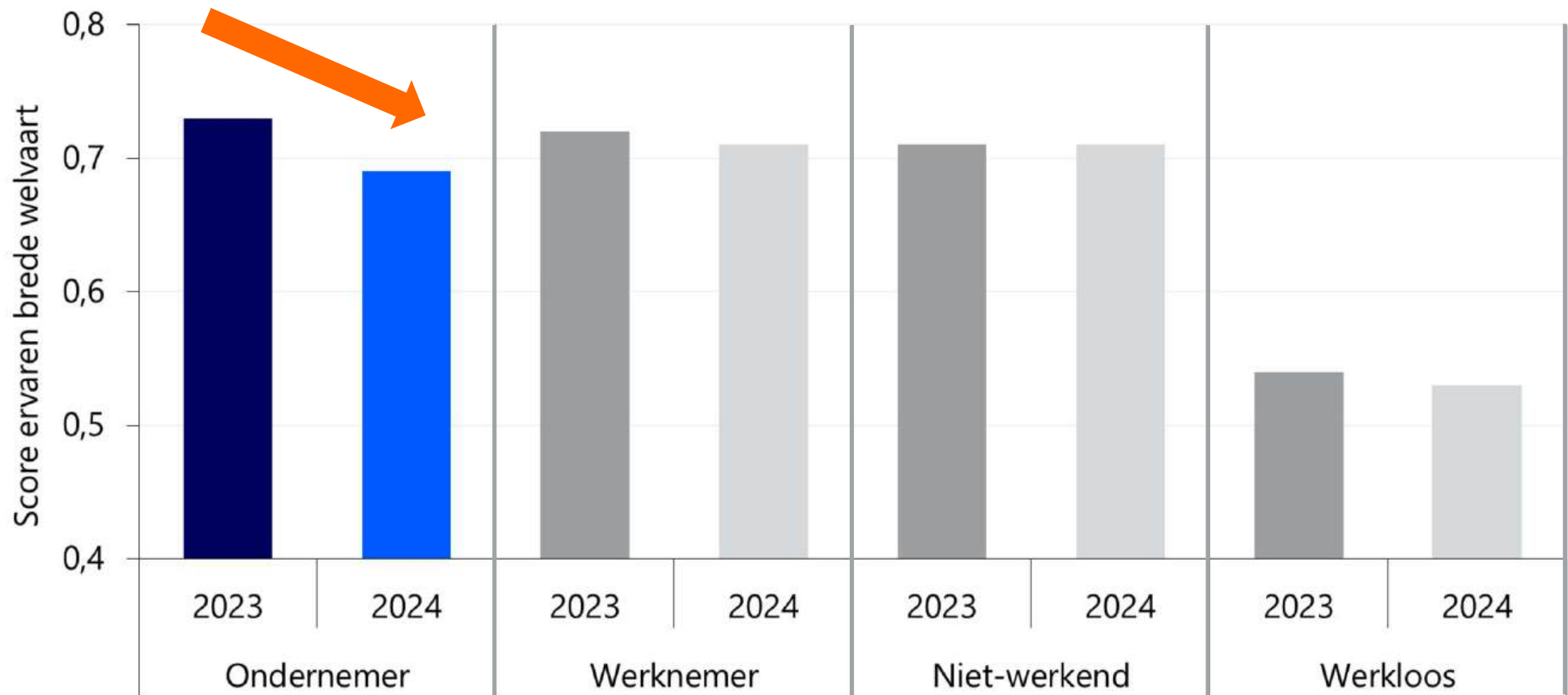

Bron: RaboResearch

Rabobank

Brede welvaart daalt het hardst voor ondernemers

Vooral op persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke betrokkenheid

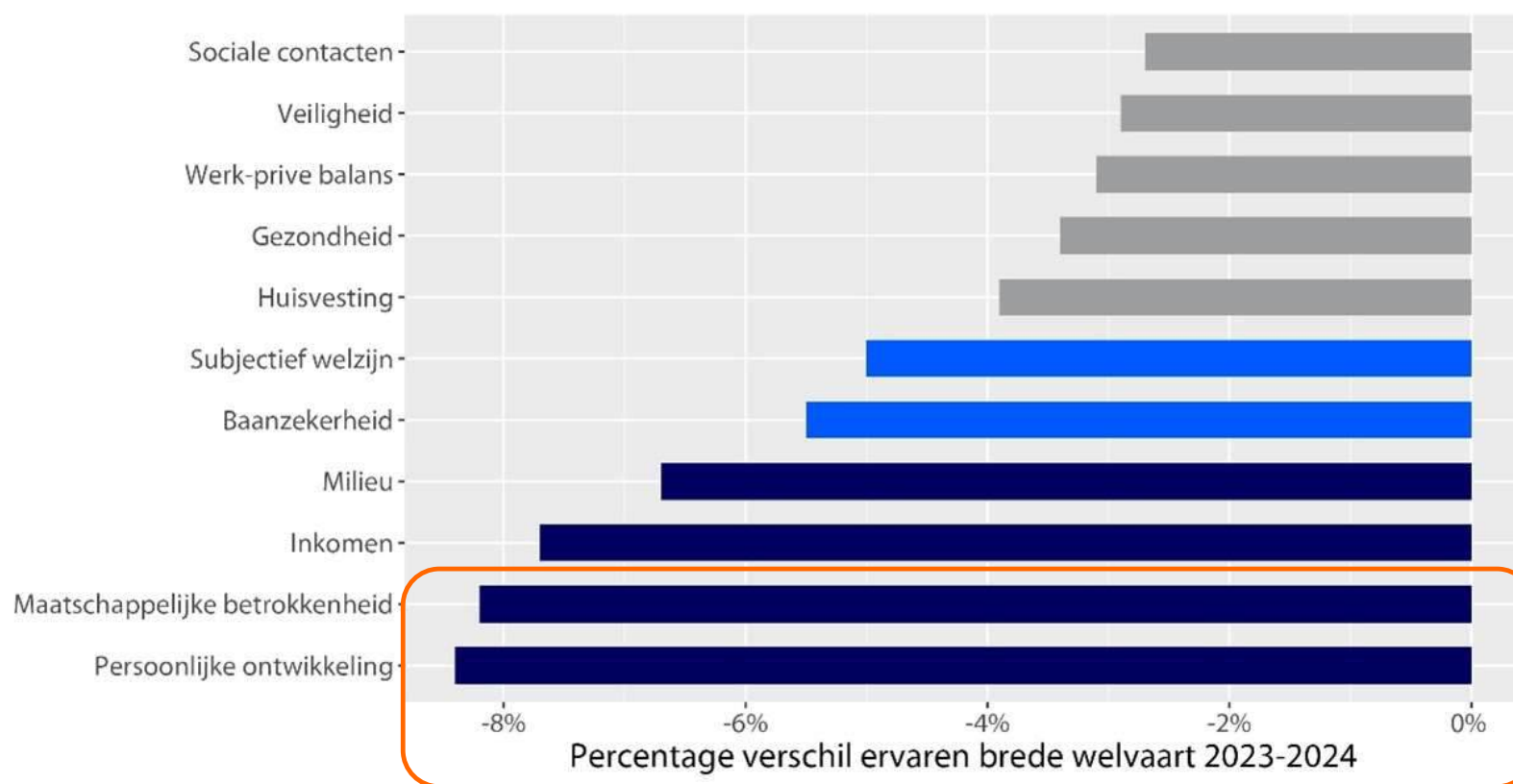

Bron: RaboResearch

Rabobank

Verandering dimensies ervaren brede welvaart

2023-2024, voor ondernemers

Regeerakkoord 2024

Ondernemersklimaat

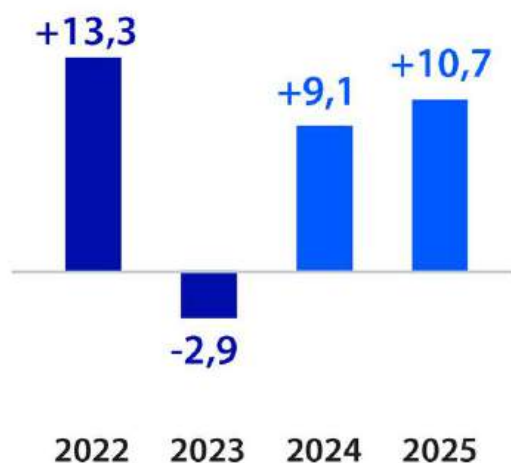
“Via een Pact Ondernemingsklimaat wil het kabinet het vertrouwen van ondernemers versterken. We geven ondernemers een stem en uiten onze waardering voor ondernemerschap. Het kabinet organiseert in dat kader dit najaar een ondernemingsklimaattop.”

Dubbele groeicijfers terug van weggeweest

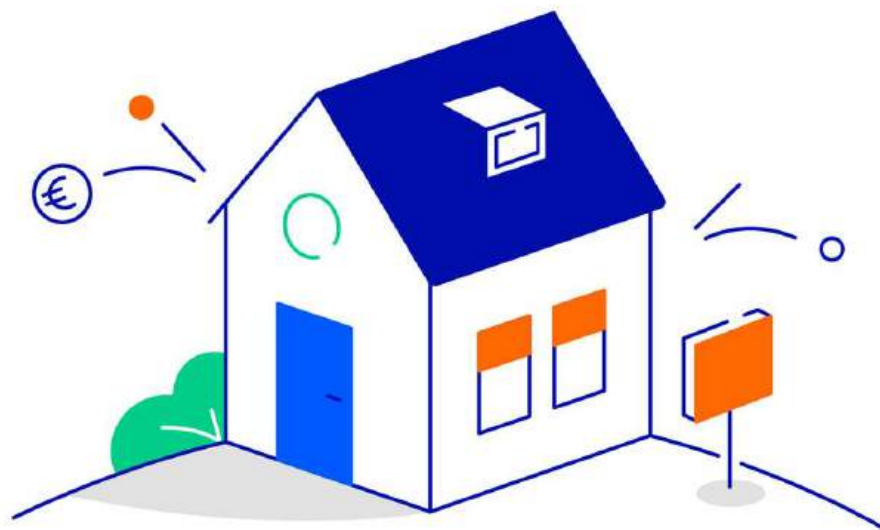
Loongroei wakkert vraag aan, maar aanbod is en blijft schaars

Prijsverwachting

Verwachte prijsontwikkeling
koopwoningen (%)

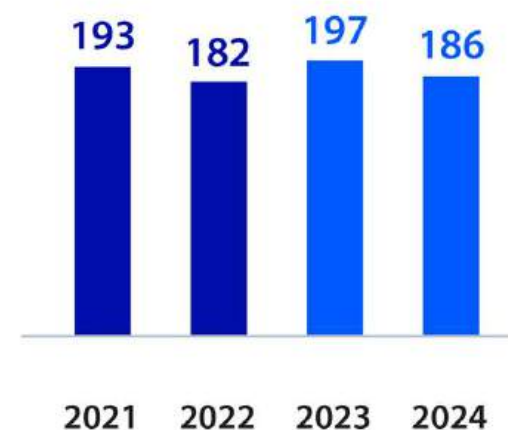

■ = raming RaboResearch

Verkoopverwachting

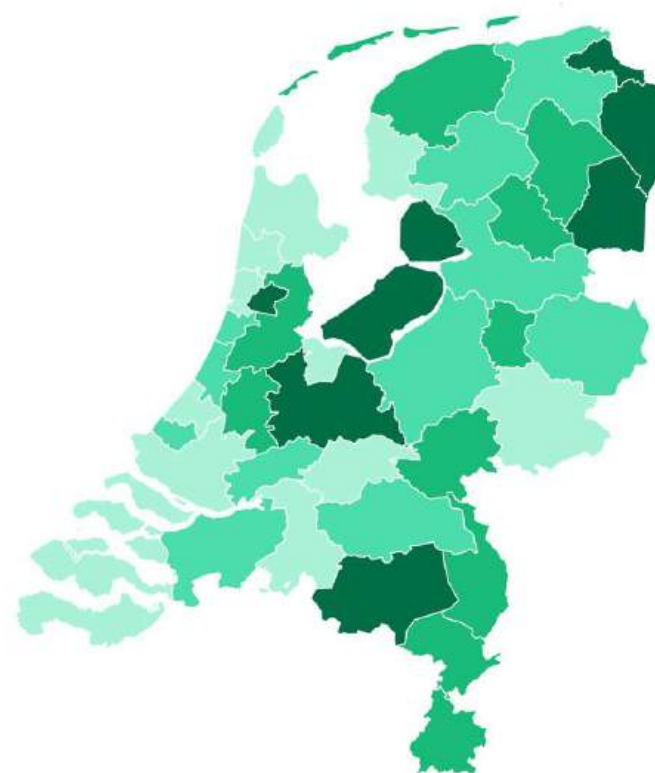
Verwacht aantal
transacties (x1.000)

In alle regio's stijgen huizenprijzen dit jaar hard

Prijspiek van 2022 bijna overall overtroffen

Verwachte ontwikkeling huizenprijzen 2024

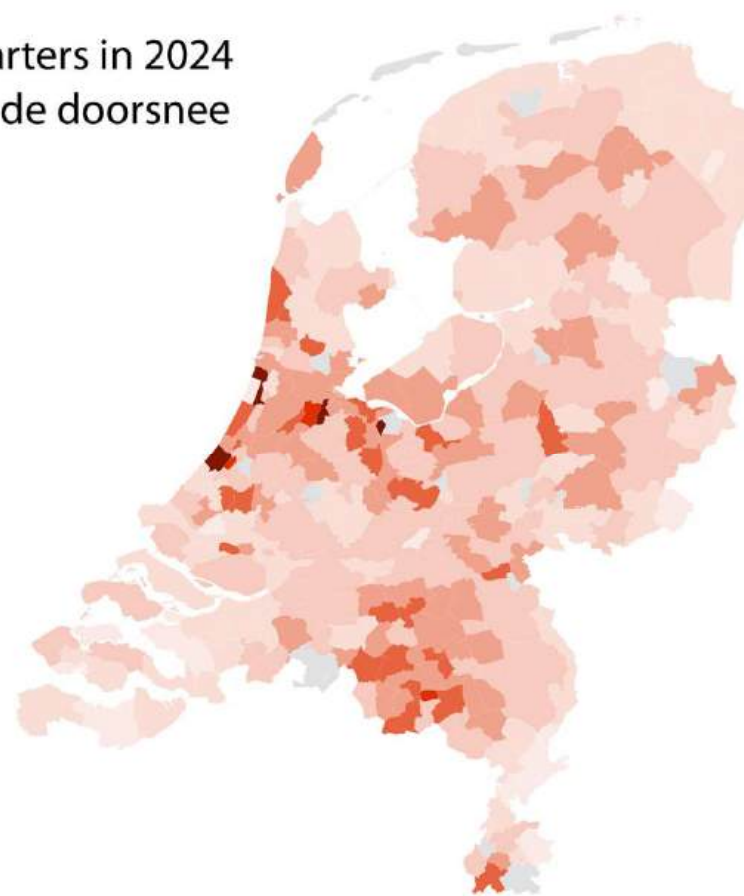
Bron: RaboResearch 2024, CBS/Kadaster

Rabobank

Koopstarter in veel regio's in de knel

Doorsnee (aspirant) koopstarter komt in 2024 ruim 120.000 euro tekort

Bedrag dat lokale (aspirant) koopstarters in 2024 tekort komen voor de aankoop van de doorsnee verkochte koopwoning

Regio staat voor grote uitdagingen

"De urgentie voor de regio Rotterdam Den Haag is onmiskenbaar. Het potentieel van onze regio is gunstig: we beschikken over de kennis, vaardigheden, infrastructuur en instituties om te anticiperen op de nieuwe economie. Dit potentieel weten we tot nu toe echter onvoldoende om te zetten in een stevige economische winst en maatschappelijke waarde."

(Roadmap Next Economy, 2016)

Mainport Zuid-Holland in de nieuwe economie

In de regio Groot-Rijnmond geldt dat niet alleen de economische groei, maar ook de brede welvaart relatief achterblijft. Samen met het bedrijfsleven, het onderwijs en de overheid formuleerden we 8 opgaven om de transitie naar een duurzame en inclusieve economie te versnellen. Deze 8 opgaven zijn:

5 Actief de regio pakken als overheid

4 Ontsluit en maak nieuwe markten

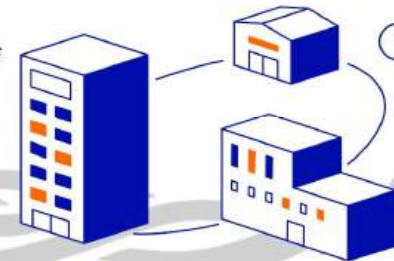
3 Stel een echte richtinggevende visie op

2 Creëer veel meer urgentiebesef

1 Werk aan een sterk innovatief ecosysteem

7 Koersen op brede welvaart

6 Zet groots in op talent

8 Benut de hele regio om fysieke ruimte te creëren

Regeerakkoord 2024

Er moet nog wat uitgewerkt worden

“Daarom komt het kabinet samen met medeoverheden en maatschappelijke partners met een Nota Ruimte.”

“ Het kabinet organiseert in dat kader dit najaar een ondernemingsklimaatop.”

“Het kabinet komt in 2025 met een integrale nationale voedselstrategie en zal zich op EU-niveau ook hard maken voor een Europese voedselstrategie.”

Troonrede: “Beleidsinhoudelijk omvat het regeerprogramma tal van onderwerpen en voorstellen die het komende jaar en daarna aan u worden voorgelegd. Dat is werk in uitvoering, met plannen die meer of minder concreet zijn uitgewerkt.”

Onze afdronk

Summier pakket, met aandacht voor samenhang

- Nadruk op acute problemen: 'wat kan wel?!'
- Meer samenhang, vooral op ruimte en regio (elke regio telt!)
- Meer 'hier en nu' dan 'later'; toekomstig verdienvermogen en brede welvaart, m.a.w. meer 'korte termijn' dan 'lange termijn'
- Veel moet nog uitgewerkt worden, c.q. concreet worden
- Op deelterreinen heel ambitieus, maar met nog weinig benodigde financiële middelen / dekking
- Begrotingsdiscipline staat centraal
- Toch vaart kabinet vaart budgettair scherp aan de wind

- Laat je horen in Den Haag, en kom met een brede welvaart agenda voor jullie regio (vervolg regio deal)

Dank u voor uw aandacht

otto.raspe@rabobank.nl